

ÖMRÜN XƏZANSIZ FƏSLİ. ƏLƏKBƏR ZİYATAY

Ələkbər Ziyatay sözü zərgər kimi işləyirdi, dəqiq və çox poetik.

ƏKBƏR AĞAYEV,
filologiya elmləri doktoru, professor.

Uşaqlıq illərindən diqqətli cəkan, əsərlərini səvə-sevə oxuduğum, sərlərinə yazılmış məhəbbətli dünyəsində, səvək dindirdiyim, «Mən bir gecəni» nəğmələri dünyəsində mənalı və şux qəzəllərinin səhrinə daldığım bir sənətkar barədə ola-çaq bu günkü yazım. Əslində haqqında söz açacağım şair Ələkbər Ziyatay barəsində əvvəllər bir neçə yazım, ona həsr olunmuş televiziya və radio verilişləri işıq üzli görmüşdü. Bu dəfəki yazımı qələmə almağında məni ilhamlandıran, bu günlərdə televiziya verilişlərinin birində Ə. Ziyatay barədə çıxışı izləyən və sonradan mənə ürək sözlərini bildirən, istədiyi qələm sahibi, şair, jurnalist həmənəm, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədr müavini, 525-ci qəzetin baş redaktoru, əməkdar jurnalist Rəşad Məcid oldu. Söz verdim kimi, Ələkbər Ziyatay haqqında düşüncələrimi yenidən hörmətli oxucularımıza bölüşməyi qərara aldım.

Ələkbər Ziyatay oxucusunu daim heyətləndirən, təəcübləndirən, düşündürən və onu sözün səhrinə, poeziya aləminə sövq edən, ulviyyətə səsləyən qüdrətli söz sərəffarıdır. Ələkbər Ziyatay özünün söz xəzinəsində «Məhri-ül-fərid şüarın, mən azərbaycanlıyam», — deyib, azərbaycanlı kimliyini fəxrə, qürurə dünyaya çatdıran, oğurların, qətlərin, zəncin təbətini özünəməxsus tərzdə, böyük ustalıqla vəsf edən, «Bəhrüz xeyallı bir rəssam» kimi səvgilisinin telinə siqal çəkərək, həyat eşiqinə hörmət və müqəddəs səvgini əzəb edən, «Bir sözdəndir inciyərkə gedirsən», — deyib aşiqinin aynılığında dözə bilməyərək xiffət çəkən, «Olmalıydın, olmadın», — deyib ik məhəbbətin uğursuzluq acısını yaşamağa məhkum olan gənclərə təsəlli verən, «Bəki gecələri»nin azmətinə, füsunkarlığını, möhtəşəmliyini, romantikliyini melodik misralarla bəzə bəxş edən, «Doğma dilim, səni vərən dünyada», — deyib doğma ana dilimizə sonsuz səvgini yorulanmadı oxucusuna aşılayan və hikmətli sözləri ilə onları heyət dənizinə qərq edən, lirik, həzin sərlər, şux qəzəlləri ilə könü rübəməzi zərif telərləri titirən, «Bir ürək qırınsa sərlərimdə, dəyərdim dünyanın xoşbəxtliyi mənə», — söyləyən görkəmli qələm sahibi, zəhmətkeş şairdir.

Bu gözəl qəlibi, həlim və mülayim təbiətli, hədsiz təvəzökar, sadə, özünə dəyər verən, hər zaman abını, şəxsi ləyaqətini gözləyən, kövrək, həssas qəlibi və daim səvgi ilə əhatə olunan sənətkar id bizim Ələkbər Ziyatay.

Azərbaycan ədəbiyyatına Məhsəl Gəncəvi, Nizami Gəncəvi kimi dahilər bəxş edən Qədim Gəncədə 1913-cü il dekabrın 21-də göz açdı. Uşaqlıq və gənclik illəri bu qədim şəhərdə, Kəpəzdə və Göygöldə keçib.

Hər zaman ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni proseslərdə özünəməxsus yer tutan Gəncə şəhəri hələ Ələkbər kiçik ikən onun məni dünyasına, tərbiyəsinə, formalaşmasına öz təsirini göstərmişdir. Xüsusilə də məktəbli illərində əlati, nümunəvi şagird kimi həm yaşadılardan fərqlənən Ələkbər ədəbiyyata xüsusi maraq göstərib, inşa yazıran, kiçik həcmli sərləri ilə həm müəllimlərini, həm də şagird dostlarını heyətləndirirdi. Yeddillik şəhər məktəbi ilə qiymətləri başa vuran Ələkbər Gəncə şəhər İnşaat texnikumuna qəbul olur. Lakin, burada təhsil aldığı müddətdə də bədii ədəbiyyata,

yaradıcılığa maraq bir an belə onu tərk etmir. Daim yaxından dostluq edirdi, sonralar xalq artisti, «Dəli Kür» filmində baş rəolən tanıdığımız Cahandar ağa obrazını yaratmış fikr Abbasovla daim ədəbiyyat, poeziya barəsində fikr mübadiləsi aparırdı. Texnikumu ilə qiymətləri bitirən Ələkbər əla hamin il Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun ədəbiyyat fakultetinə qəbul olunur, bir növ ədəbi mühitə düşür. İnstitutu bitirən il «Ədəbiyyat qəzeti» redaksiyasında poeziya şöbəsinin müdiri vəzifəsinə təyin edilir. Bununla Ələkbərin həyatında bədii yaradıcılığa yol açılır.

Keçən əsrin 30-cu illərində ədəbiyyata gələn Ələkbər Ziyatay çox şair və yazıqın həssas apardığı bir mühitə fəaliyyət göstərməyə başladı. Bu, şair üçün həm xoşbəxt, həm də məsuliyyətli bir mühit idi. Artıq ədəbiyyatda öz çəkisi ilə tanınan nəhəng qələm sahibləri Cəfər Cəbbari, Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, Mikayıl Müşfiq, Süleyman Rüstəm, Səməd Vurğun, Məmməd Rəhim, Rəsul Rza, Mirmehdi Seyidzadə, Mirzəli Paşayev kimi sənətkarların cəvrasında club dəyərli əsərlər yaratmaq böyük cəsarət və məsuliyyət tələb edirdi. Məhz, Ələkbər Ziyatay özündə belə bir cəsarətli toplayıb özünə çıxır açmağı bacardı. Heç şübhəsiz, bu böyük sənətkarın Ələkbər Ziyatay yaradıcılığına çox güclü təsir oldu.

Ələkbər Ziyatayın yaradıcılıq istiqamətinə nəzər salanda görünür ki, o, əsasən, lirik şair kimi ədəbiyyatda özünə yer tutub. Lakin nəqmkar, uşaq şairi, qəzəlcən və tərcüməçi kimi də özünü təsdiq edə bilib.

Dünyaya lirik şair kimi gələn Ələkbər Ziyatayın xalq oxşayan, həzin, lirik sərləri şairi oxucusuna sevdirdi. Göllər kraliçəsi Göygöldən ilhamlanaraq sözləri nəzmə çəkən şair sonralar, ömrünün sonuna kimi bu ilhamı Xəzər dənizinə köklədi və kökürdü...

Gözəl bədii dilə malik olan şairin lirik sərləri sanki sınıltı ilə qucaqlara səvə salan, göz yaşı kimi təmiz, sakit axan qaya bənəzirdi. Heç bir zaman ilhamı tükənməyən şairin lirik sərlərinin önündə şübhəsiz ki, məhəbbət fırları durur, oxucuda səvgi hisslərini, məhəbbət duyğularını dərin cəllərlərlə ilə aşılayır. Böyük ustalıqla sözləri mirvari kimi uryay köçürür, qəlb telərini titirir.

«Mən rəssam olsam», «Elo baxma», «Ah, nə gözəlsən», «Necə səniyəyim», «Mənimsən», «Səvməddi qəlibim» və s. lirik sərləri sözün əsl mənasında ədəbin latif təhənnüdə cəvən sözlər kimi simlərə köklənən şair xeyalının təcəssümüdür desəm, yaqın ki, yanlışlarm:

*Mən Bəhrüz xeyallı bir rəssam olsam,
Göyərçin əlini çəkərdim sanın.
Alınmın üstünə bulud tək enən,
O siyah telini çəkərdim sanın
O cür rəssam olsam, ey Ziyatay, mən,
Gözümün önündən bir an gəlməyən,
Heyil ki, vəslinə əlin yəlməyən,
Urək xeyalını çəkərdim sanın...*

Keçən əsrin 30-cu illəri qanlı repressiya illəri ilə müşayiət olundu. Azərbaycanın say-səcmə ziyallıan, ədəbi, aydınları repressiyaya məruz qalmış, aksarıyətli isə fiziki məhv edilmişdir. Repressiya Ələkbər Ziyataydan fiziki olaraq yan keçsə də, mənən yan keçməmişdir. Qələm dostlarının, sanət məsləkdəşlərinin həbsi, repressiya olunması ona də öz məni təsirini göstərmişdir. Xüsusilə, Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, və Mikayıl Müşfiqin həbsindən Ələkbər Ziyatay depressiyaya düşmüş, xeyli müddət yaradıcılıqdan uzaqlaşmışdır. O, Hüseyn Cavidə poeziyamızın Günəşi kimi baxırdı. Əhməd Cavad otur məktəbdə onun dil və ədəbiyyat müəllimi olmuşdu. Mikayıl Müşfiqə isə yaxın dostluq əlaqələri var idi. Əlbəttə ki, belə münasibətlər və hadisələr fəvriyyə Ələkbər Ziyatayın depressiyaya düşməsi təbii, anlaşılan idi.

Müayən aradan sonra yenidən yaradıcılığa baş vuran Ziyatay lirik sərləri ilə yanaşı, o dövər üçün səciyyəvi olan və təntəpəvərlik, sadəqat və vafə mövzularındakı əsərləri ilə də diqqət çəkdi. O, il dünya müharibəsinin başlanması ilə qələmi sünğıyü çevirən şairlər arasında müharibə mövzusunda ki sərləri hər zaman gənclərin hərbi-vətənpərvərlik ruhunda təbriyəsinə öz müsbət təsiri göstərdi.

Şairin müharibə mövzusunda yazdığı «Qana-qan dəyər», «Nifrət», «Qalxan et dərdə qəzəb bəyərğün» adlı sərləri bu günə müasir səslərin, əsgərlərimizi, doğma vətənimizin şəhərlərini qoruyan, onun keşiyində duran duyğularımızı, hər kəsi səlfərlər edən, vətən torpaqlarını qorumağa çağırır:

*Bu məhrəbən Vətən, bu doğma dağlar
Pənlər yığnığı qaynar bulcaqlar
Ceyranlı meşələr, bulbulu bağlar,
Bəxan göy üzünə salan sisələr
O insan donunda qurd faşistlərə
Çəkil bu torpağdan ey, duman dəyər,
Səsləyir əlləri qana qan dəyər.
İltiqam eşqilə bu ana torpaq,
Tutuşm olmadın qanı ilə bəyərğ.
İltiqam səsləri eşqə qalxaraq,
Ceyvirl çəxnaş sız buludlara,
Döner şimşəklər, yanar odlara
Qalmsın yağıdan bir nişan belə
Səsləyir əlləri, qana qan dəyər.*

On idən artıq bir müddətdə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Gəncə filialında məsul katib işləməsi Ələkbər Ziyatayın həyatında çox müsbət rol oynadı. O, burada həm bölgədə fəaliyyət göstərən şair və yazıqların yaradıcılığına köməklik edirdi, digər tərəfdən bölgəyə əzəm olunan görkəmli ədiblərə ünsiyyətde olurdu.

Bu arada şairin qızı Pərvin Ziyataydan eşitdiyim bir hadisəni oxucularımıza bölüşmək istəyirəm. Gənc Ələkbər Gəncə Pedaqoji İnstitutunda baş müəllim işləyərək, dərş dediyi tələbəsi Böyükanımə aşıq olur, ona vurulur. Böyükanım xalq şair Nigar Rəfiyyəlinin qohumlarından idi. Lakin, bu qızı əlaşi aralarında ki yaş fərqlərinə çox olması səbəbindən Ələkbər vərəmirdirdi. O, isə əsiflənirdi. Xəp bir təsadüf Ələkbərin evlənmə məsələsinə işıq saçdı. Gəncəyə əzəmiyyətə gələn Səməd Vurğun və Mirzəli Paşayev Ələkbər Ziyatayın qonağı olurlar. Söhbət əsnasında Ələkbəri fikiri, qəmgin görən qonaqlar bu halın səbəbini öyrənir. Ertəsi gün S. Vurğun və M. Paşayev Böyükanımə ilə elçiyə gedirlər. Azərbaycan dənə tanınan və hörmət edilən bu böyük ədibləri görən və səhbi onların sözünün qarşısında, yalnız «Hə cavabı vər» Beləliklə də, bu gözəl, möhkəm evlilik baş tutur... Sonralar Mirzəli Paşayev özünün «Dirilon adam» kitabına daxil etdiyi «Elçi kimi» hekayəsində bu elçilik hadisəsini qələmə alır.

Məncə, Ələkbər Ziyatayın Böyükanımə olan dərin məhəbbət hissindən, duyğulardan şairin səvgi və həsrət dolu sərləri, qəzəlləri yaranır və həyata vəsiqə alır.

*Qussaləndən könülüm
Fərəh kimi gəlirsən.
Qaralanda gözəllər,
Qıra kimi gəlirsən.
Həyatımın, ömrümün,
Xalır dəftərindən.
Silməyən, itməyən,
Bircə sənənsən, bircə sən.*

Sonu səh. 9

ÖMRÜN XƏZANSIZ FƏSLİ. ƏLƏKBƏR ZİYATAY

Sonu. Əvvəlki səh. 8

Sakit, mülayim təbiəti, özündə daim xoş bir tabeəsizlik olan Ziyatay gələcəyini amn uşaqları çox sevar, onlara ölsün-yətdir olmağdan yorulmazdı. Böyük, ciddi əsərlərə imza atan şair uşaq psixologiyasına, onların mənavi dünyasına nüfuz edərək, çox oxunaqlı, maraqlı, uşaqların alına biləcəyi dildə uşaq şerli yazmaqla müvəffəq olub. Bu, heç də hər bir şairə qismət olmayan xoşbəxtlikdir. Şairin «Kəpənək», «Nəminənin uyanacağına», «Salam, yeni dərslər!» «Sənün tutacağı yola», «Qışın sovuğu» və s. şerləri bu qəbildən olan içlərdir. Mövzu rəngarəngliyi, poetik forma müxtəlliyi, misraların axıcılığı, əhəngdarlığı, qafiyə intibahı, şerin yüngümlü, maraqlı kompozisiya Ə Ziyatay yaradıcılığını səciyləndirən keyfiyyətlərdir. Əruz və heca vəzninin imkanlarından geniş istifadə edən şair S.Rüstəm, Ə.Vahid, M.Seyidzadə, M.Rahim kimi qəzal jənnətdə qiymətli sənət nümunələri ərsəyə gətirib. O da sifət Azərbaycan dilli qəzalı inkişafına böyük töhfələr verib:

*Dilbər! Güllü-xəndəmini gözəl, sənni gözəlsən!
Xoş tili rəyhanını gözəl, sənni gözəlsən!
Ulduzla səmə səyranı gözəl, sənni gözəlsən!
Görsün məhni-təbənni gözəl, sənni gözəlsən!
Qoy çox da qurulanmasın öz həsünə çollar,
Baxsın bala ceyranını gözəl, sənni gözəlsən!
Sərvistanə bənzər bu boğa, bağçaya bir gəl,
Gör səvi-xuramını gözəl, sənni gözəlsən!
Qalmış Ziyatay şübhə ilə şəkk ərsində,
Bilmir güllü-xəndənni gözəl, sənni gözəlsən!*

Xeyli mütaliyə və dərin ensiklopedik biliyi malik, klassik, dünya və müasir sənədiylə birləşən Ə Ziyatay həmçinin, başqa dillər poeziyasını gözəl mahir, tərjümanı kimi də tanıır. O, Homerin «Odiseyası»nı, Əlşir Nəpənin «Yeddi səyran», «Fərhad və Şirin» əsərlərini, Lope de Vega'nın «Ne yaran deyər», na əldən qoyur», Bertold Brexlin «Uç quruluş oçu» komediyalarına, Xulicən, Ednadas Mejalaytis, A.S.Puşkin, N.Nekrasov, T.Sevçenkonun və başqalarının əsərlərində Azərbaycan dilində həmişə yeni, peşəkər, qəbil tərəcəmə ustası kimi şöhrət tapıb. Hələ orta məktəb illərində sevə-sevə oxuduğumuz «Min bir gecə» kitabındakı qəzəllər də biza məhz Ə Ziyatay öz mükaməli tərəcəməsi ilə sevindir.

Rus şairi A.Griboyedovun «Ağıllan bələ» komediyasını Azərbaycan vənəti də məhz, Ə Ziyatay qələminə məxsusdur. Bu komediya Səleyman Rüstəm, Rüstəy İbrahimov, Nigar Rəfiyaylı kimi görkəmli ədiblər mürəcət etsələr də öz tərəcəmələrini yandan dayandırmıdılar. S.Rüstəm özü də etiraf edib ki, «Ağıllan bələ» komediyasını tərəcəməsi üzünə dən iş təkcə onun üçün deyil, digər tərəcəməçilər üçün də ol-

duqca qətin olub. Nəhayət, on illik gərgin zəhmətdən sonra Ə Ziyatay xasiyyətində səhr və təmkinliliyi ilə, özünə tən poetik istedad və tərəcəməç həsəsliliyi ilə orijinal, ideya məzmunu, pafosunu, mənə həsəsliliyi, satirik kəskinliyi, poetik gəzəlliyi saxlamaqla «Ağıllan bələ»nı dilimizə mükaməl tərəcəməsi ərsəyə gətirməyə nail olub.

Ə Ziyatayın bu və digər tərəcəmələri o qədər peşəkərliklə yazılıb ki, oxucularda bələ bir xoş təəssurat yaranır ki, şair bu əsəri sanki doğma ana dilimizdə yazıb. Şairin qələminin qüdrəti də məhz bundadır.

Klassik ədəbiyyatımız və əruzü dərinlədən bilən Ə Ziyatay Məhəmməd Füzuli yaradıcılığının pərəstəşin, vurğunu idi. Hatta deyirdim ki, əgər o, şair yox ədəbiyyatşünas olsaydı, çox gözəl Füzulışünas alim olardı. Bəlkə də Füzulinin yaradıcılığına məhəbbət onun gözəl qəzəllər yazmasına səbəb olub.

Azərbaycan ədəbiyyatında ilk məhəbbət və onun uğursuz taleyi haqqında çox şer yazılıb. Süleyman Rüstəm, Tofig Bayram yaradıcılığında bu səpkidə gözəl şer nümunələri var. Bu mövzuda Ə Ziyatayın «Olmalıydın, olmadın» qəzəli xüsusi yer tutur. Keçən əsrin 70-ci illərində bu qəzələ mürəcət edən Zeynəb Xanlarovanın bəstəsində və ifasında səslənən məhni bütün dünyanı dolaşdı, şairə şöhrət gətirdi. Çox sayda insanın, xüsusən də gənclərin tez bir zamanda qəlibinə yitə tapdı. O gənclər ki, ilk məhəbbətin uğursuzluğunu acısını yaşayırdılar, bu qəzal onlara sanki bir təskinlik verirdi, yaralarına məlhəm olurdular:

*Bağçasıyla indi xoşbəxtsən ya bədbəxt, bilmirəm,
Sən mənimlə daha xoşqam olmalıydın, olmadın.
Ziyatay vəstə etdiyi gündən müqəddəs eşqini,
Sən onunçün əsl ilham olmalıydın, olmadın.*

Bir millətin kimliyini onun doğma dilində görə, ana dilinin gəzəlliyi və zənginliyi ilə, poetik və melodikliyi ilə daim fəxr edən, özünə də zəngin söz ehtiyatına malik olduğu Ə Ziyatay Azərbaycan ədəbi dilinin qurucusunu, inkişafının keyfişində müsbətliş əsgər kimi dayanan sənətkar kimi doğma ana dilini böyük coşqu və sevgi ilə vəstə edirdi:

*Bu doğma dil ürəyi gənə xalqımın,
Kainata baxışdır, sözüdür.
Bir can desən, min can dəyən xalqımın,
Bunundakı incəliyi özüdür.*

Ə Ziyatayın qəlibləri yul topan, könül sılayan, qəlb qəpirdən hədsiz lirik şerləri yazıya sanki bir nəğmə kimi vəsiqə qalır. Onun bu həzin lirikasına dövrümüzün tanınmış bəstəkarları Səid Rüstəmov, Qəmbər Hüseynli, Oktay Kazım, Süleyman Ələsgərov, Ramiz Mustafayev, Hükümə Nəcəfo-

va, Ələkbər Tağıyev, Tamilla Məmmədova, Təriyel Məmmədov, Zeynəb Xanlarova və başqaları mürəcət edərkən yadda qəlan, populyarlığı qazanan sevilən məhnləri ərsəyə gətiriblər. Ə Ziyatay və Ə Tağıyev tandemi ilə çox gözəl, uzun ömürlü məhnlər yaranıb. 1960-61-ci illərdə onların yaradığı «Sənsən, sən», «Bəki gələcəli», «Azərbaycan mənim» məhnləri 60 idan artıqdır ki, dillər əzbəndir. «Bəki gələcəli» məhnləsinin yaranmasına xüsusi diqqət cəkmək istəyirəm. Sovetlər dönməndə 60-cu illərdə Ümumittifaq radioyu ilə rus dilində «Podmoskovniye vegera» məhni səslənirdi. Oke rəhbərliyi bu qəbildən olan məhnlərin müttəf ruspublikalarında da yazılmasını tövsiyə etmişdi. Ə Tağıyev bu ideyanı bəyəndi, «Bəki gələcəli» adı musiqi-melodiya yazmaq qərarına gəldi. Məhnlənin mətninin yazılmasını isə uzun illər dostluq etdiyi Ələkbər Ziyataya həvalə etdi. Bəlaiklə, məhni yaranır. Məhni o qədər möhtəşəm alınır ki, dillər əzbər olur. Məhniyə Bakının gəzəlliyi, möhtəşəmliyi, fəsunkarlığı o qədər üstəliqlə, melodik təsvir olunur ki, məhni səsləndikdə Bakının gəzəlliyinə qayıqlar olursun, o romantik hissələri yaşayır. Uzun illər Büləbül, Zeynəb Xanlarova, Şövkət Ələkbərova, Gülağa Məmmədova, Flora Kərimova və başqaları Ə Ziyatayın qələmində yaranan məhnləri ilə edərək, bəza gözəl musiqi əsərlərini bəxş edirlər.

Ə Ziyatay mənim ən çox təvdiyi şairlərdən olduğu üçün AZTV-də, İTV-də, Xəzər TV-də, Milli radioda haqqına veriliş hazırlamış, nəpə-nəpə məqalə dəf etdirmiş. Ona ən böyük töhfəni isə bu günlərdə işiq üzür gərmüş, müasili olduq «Ə Ziyatay. Link yadduqlar» kitabıdır. Bu kitab ədibin yaradıcılığının məhsulu olan, müxtəlif bəstəkarlar tərəfindən bəstələnən iyirmi beş məhni, müxtəlif ilə olunan qəzəllər, eləcə də bir çox şer və qəzal daxil edilibdir. Görkəmli sənət adamların Ələkbər Ziyatay haqqında fikirlər, namli fotosəkilər, şairin Milli Radionun fonetkasında saxlanmış məhnlərin siyahısı da kitabda yer almışdır. Bununla yanaşı, dillər əzbər olan məhnlərinin, eləcə də uşaq məhnlərinin not və mətn şəklində işiq üzür gərməsi, zənnimcə, xanəndələr, müğənnilər, bəstəkarlar, musiqişünaslar, radio və televizivə kültivə informasiya vasitələri işçiləri, müasirlər, tələbələr, həmçinin, gənş oxucu kütləsi üçün böyük maraq təsadisdir.

Ələkbər Ziyatay daim xatırlanan, oxunan, sevilən, tələb olunan şair kimi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində əbədi yaşayacaqdır. Məhnlənin qəlibdən-qəlibə, əldən-ələ dolaraq, bu üstad sənətkar əbədiyaşar edəcəkdir. O sənətkar olmasdır ki, sənəti daim yaşasın. Ələkbər Ziyatay da məhz bu xoşbəxt sənətkarlardandır.

Şairin ruhunu şad etdi.

Qafar ƏSƏRZADƏ,
Əməkdar jurnalist, pedaqogika üzrə
fəlsəfə doktoru, dosent.